

KÁRPÁTALJA TÖRTÉNETE
ÖRÖKSÉG ÉS KIHÍVÁSOK

Monográfia

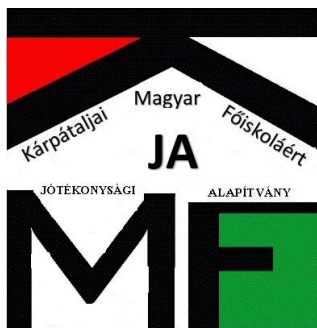
**Nemzeti
Együttműködési
Alap**

MINISZTERELNÖKSÉG

BETHLEN GÁBOR
Alapkezelő Zrt.

KÁRPÁTALJA TÖRTÉNETE ÖRÖKSÉG ÉS KIHÍVÁSOK

Monográfia

II. RF KMF – „RIK-U” Kft.
Beregszász–Ungvár
2021

ETO 94(477.87)(082)

K 22

A kiadvány a mai Kárpátalja területének történetét mutatja be az őskortól a jelenkorig; összefoglaló jellegű munka, ahol a szerzők által fontosnak tartott témakörök lettek megjelenítve. Ajánljuk mindazoknak, akik betekintést kívánnak nyerni a mai értelemben vett Kárpátalja sokoldalú múltjába és jelenkori történetébe.

*Kiadásra javasolta a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Tudományos Tanácsa (2021.09.30., 9. számú jegyzőkönyv).*

Készült a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
Történelem- és Társadalomtudományi Tanszéke, Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi
Kutatóközpontja, valamint Kiadói Részlege közreműködésével.

Szerkesztőbizottság:

A szerkesztőbizottság elnöke: *dr. Brenzovics László*

Főszerkesztő: *dr. Csatáry György*

Felelős szerkesztők: *Dobos Sándor, Orbán Melinda*

Szerkesztőbizottsági tagok: *dr. Braun László, dr. Szakál Imre,*

Szamborovszkyné dr. Nagy Ibolya

Lektorálta:

prof. dr. habil. Balla Tibor (Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Budapest) – 6. fejezet;

Bayerné dr. Sipos Mónika (Pécsi Tudományegyetem, Pécs) – 15. fejezet;

dr. Czigány István (Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Budapest) – 4. fejezet;

dr. Ferenc Viktória (Nemzetpolitikai Kutatóintézet, Budapest) – 16. fejezet;

dr. habil. Forisik Péter (Debreceni Egyetem, Debrecen) – 2. fejezet;

Hidász Ferenc OFM (Ordo Fratrum Minorum) – 10–13. fejezet;

Marosi István (gör.kat. lelkész, Ortutay Elemér Görögkatolikus Központ, Beregszász) – 10–13. fejezet;

prof. dr. Mándrik Iván (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász) – 5. fejezet;

dr. Milován Sándor (a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség tiszteletbeli elnöke, Nagyszőlős) – 14. fejezet;

dr. Molnár József (II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, Beregszász) – 1. fejezet;

dr. Novák Ádám (Debreceni Egyetem, Debrecen) – 3. fejezet;

dr. habil. Palasik Mária (Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, Budapest) – 11. fejezet;

prof. dr. habil. Püski Levente (Debreceni Egyetem, Debrecen) – 8–9. fejezet;

dr. Radvánszky Ferenc (ref. lelkész, Mezőkaszonyi Református Egyházközség) – 10–13. fejezet;

dr. habil. Simon Attila (Selye János Egyetem, Komárom; Fórum Kisebbségkutató Intézet, Somorja) – 7. fejezet;

dr. Tóth Pál Péter, DSc (KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest) – 16. fejezet;

dr. habil. Valuch Tibor, DSc (Eszterházy Károly Egyetem, Eger) – 10., 12–13. fejezet.

Műszaki szerkesztés és tördelés: *Orbán Melinda*

Korrektúra: *Sin Edina, Hnatik-Riskó Márta*

Borítóterv: *Vezsdel László*

ETO-besorolás: *a II. RF KMF Apáczai Csere János Könyvtára*

A kiadásért felel: *Dobos Sándor* (a II. RF KMF Kiadói Részlegének vezetője)

A monográfia fejezeteinek tartalmáért kizárólag a szerzők felelnek.

**A kiadvány megjelenését a Nemzeti Együttműködési Alap,
Magyarország Miniszterelnöksége, a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. támogatta
a Nyírtéti Református Egyházközség Jövőjéért Egyesület és a Kárpátaljai
Magyar Főiskoláért Jótékonysági Alapítvány közreműködésével.**

Kiadó: a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola (cím: 90 202 Beregszász, Kossuth tér 6.;
e-mail: foiskola@kmf.uz.ua) és a „RIK-U” Kft. (cím: 88 000 Ungvár, Gagarin u. 36.; e-mail:
print@rik.com.ua)

Nyomdai munkálatok: „RIK-U” Kft.

ISBN 978-617-8046-21-7

© A szerzők, 2021

© A szerkesztőbizottság, 2021

© II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, 2021

TARTALOM

ELŐSZÓ.....	11
1. FEJEZET. KÁRPÁTALJA KÖZIGAZGATÁS-TÖRTÉNETE, ETNO- DEMOGRÁFIAI VÁLTOZÁSAI ÉS KÖZSÉGNÉVRENDEZÉSEI	13
1.1. A közigazgatási térfelosztás változásai a mai Kárpátalja területén (<i>Molnár D. István</i>).....	13
1.2. Kárpátalja népessége (<i>Molnár D. István</i>)	32
1.3. Községnévváltozások és -rendezések a mai Kárpátalja területén (1898–2000) (<i>Dobos Sándor</i>).....	50
2. FEJEZET. A MAI KÁRPÁTALJA TERÜLETÉNEK ŐSTÖRTÉNETE (<i>Rácz Béla</i>).....	65
2.1. Paleolitikum (őskőkor).....	65
2.2. Mezolitikum (középső vagy átmeneti kőkorszak)	72
2.3. Neolitikum (újkökor, csiszoltkő-korszak).....	76
2.4. Rézkorszak (eneolitikum, kőrézkor)	79
2.5. Bronzkorszak.....	82
2.6. Vaskorszak.....	88
2.7. A római kor.....	92
2.8. A szláv korszak.....	97
3. FEJEZET. ÉSZAKKELET-MAGYARORSZÁG KÖZÉPKORA (A HONFOG- LALÁSTÓL 1526-IG) (<i>Kész Barnabás</i>)	103
3.1. A magyar honfoglalástól az államalapításig (895–1000)	103
3.1.1. Őstörténetünk titkai	103
3.1.2. A honfoglaló magyarok régészeti emlékei Kárpátalján	108
3.2. Vidékünk az Árpád-házi királyok korában (1000–1301)	115
3.2.1. Az Árpád-dinasztia	115
3.2.2. Vármegyék és ispánságok.....	120
3.3. A vegyes házi királyok kora (1301–1525).....	125
3.3.1. A Magyar Királyság fénykora.....	125
3.3.2. Középkori vármegyéink.....	131
3.3.3. Gazdaság, társadalom, műveltség.....	138
3.3.4. Középkori kőtemplomok	139
3.3.5. Szerzetesrendek	141
3.3.6. Középkori váraink	143
3.3.7. Vidékünk nemesi családjai a középkorban	153

4. FEJEZET. ÉSZAKKELET-MAGYARORSZÁG A KORA ÚJKORBAN (1526–1790).....	157
4.1. Vidékünk története a mohácsi vésztől a szatmári békéig (1526–1711) (<i>Csatáry György</i>)	157
4.1.1. A királyi Magyarország és Erdély határán.....	157
4.1.2. A reformáció terjedése vidékünkön, beregszászi zsinatok	159
4.1.3. Az öt máramarosi koronaváros	165
4.1.4. A Bocskai-felkelés	167
4.1.5. Bethlen Gábor fejedelem kora.....	170
4.1.6. A vármegyei főnemesség	172
4.1.7. Az ungvári katolikus gimnázium.....	185
4.1.8. Az ungvári unió 1646-ban	188
4.1.9. A Thököly-felkelés.....	190
4.1.10. A Rákóczi-szabadságharc	199
4.2. Északkelet-Magyarország története 1711–1790 között (<i>Molnár Ferenc</i>)	213
4.2.1. A munkács-szentmiklósi uradalom.....	217
4.2.2. Munkács és Nagyszőlős.....	224
4.2.3. A Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye kiala- kulása a 18. században	228
4.2.4. Bacsinszky András a Munkácsi Egyházmegye élén.....	231
5. FEJEZET. ÉSZAKKELET-MAGYARORSZÁG TÖRTÉNETE 1790-TŐL 1914-IG....	237
5.1. A nemzeti ébredés kezdetétől a reformkor végéig (<i>Dancs György</i>).....	237
5.1.1. A jakobinus mozgalom és a napóleoni háborúk	237
5.1.2. A reformkori országgyűlések és a vármegyék.....	239
5.1.3. Néesség.....	247
5.1.4. Egészségügy és kolerajárvány	249
5.1.5. Gazdaság.....	254
5.1.6. Adók és kiadások	263
5.1.7. Regionális központok	265
5.1.8. Társadalmi szerveződések	271
5.2. Az 1848–49. évi események és a neoabszolutizmus (<i>Molnár Ferenc</i>)	273
5.2.1. A vármegyei élet és a forradalom	273
5.2.2. A nemzetiségi kérdés	277
5.2.3. A nemzetőrség és a honvédtoborzás megszervezése	279
5.2.4. Az 1848. őszi események.....	283

5.2.5. 1849 tavasza: a verhovinai események és a podhe- ringi ütközet	287
5.2.6. Végig a magyar szabadságharc szolgálatában	290
5.2.7. Megtorlás és neoabszolutizmus	295
5.2.8. Az Ungvári Kerület és az olmützi alkotmány kihirdetése	296
5.2.9. A politikai és nemzetiségi élet élénkülése az 1860-as évek elején.....	303
5.3. A dualizmus korának társadalmi és gazdasági viszonyai (<i>Braun László</i>)	310
5.3.1. A mezőgazdaság és az agrárnépesség helyzete.....	310
5.3.2. Kivándorlás az Északkeleti-Kárpátok vidékéről	315
5.3.3. Ruszin nemzetiségi mozgalom és politikai viszonyok	323
5.3.4. A zsidó közösség és gazdasági szerepvállalása	329
5.3.5. A német lakosság foglalkozása és társadalmi helyzete.....	332
5.3.6. A vasúti közlekedés kiépítése	334
5.3.7. Az ipar fejlődése	344
5.3.8. A városok fejlődése és polgárosodás.....	358
 6. FEJEZET. AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ ÉS VIDÉKÜNK (1914–1918) (<i>Suslik Ádám</i>)	 383
 7. FEJEZET. AZ ELSŐ CSEHSZLOVÁK KÖZTÁRSASÁG IDŐSZAKA (1918–1938) (<i>Szakál Imre</i>)	 399
7.1. Az államfordulat hónapjai.....	399
7.1.1. Ruszka Krajna.....	399
7.1.2. A csehszlovák katonai megszállás	408
7.2. Kárpátalja a Csehszlovák Köztársaság közigazgatásában	412
7.2.1. Az új ország	412
7.2.2. Kárpátalja csehszlovák közigazgatása	416
7.3. Magyar társadalmi és politikai élet a csehszlovák Kárpátalján.....	423
7.3.1. Az új közösség	423
7.3.2. Pártok és választások	430
7.4. Csehszlovák gazdaságpolitika Kárpátalján	435
7.4.1. Gazdasági helyzetkép és infrastrukturális fejlesztések.....	435
7.4.2. Földreform és telepítéspolitika	444
 8. FEJEZET. KÁRPÁTI UKRAJNA ÉS A TERÜLETI REVÍZIÓ (1938–1939) (<i>Szözlősi Nóra</i>)	 449
8.1. Az 1938-as eseményeket megelőző nemzetközi helyzet.....	449
8.2. Az 1938-as csehszlovák válság és a kisantant megroppanása.....	454

8.3. A müncheni tárgyalások és az első bécsi döntés	455
8.4. Az 1938. őszi események	459
8.5. Kárpáti Ukrajna kikiáltása, majd Magyarországhoz történő csatolása 1939 márciusában	463
9. FEJEZET. A MAGYAR KIRÁLYSÁGHOZ VISSZATÉRT KÁRPÁTALJA (1938–1944) (<i>Szőlősi Nóra</i>).....	
9.1. Előzmények.....	467
9.2. A katonai közigazgatás bevezetése.....	468
9.3. A polgári közigazgatásra történő áttérés.....	472
9.4. A visszatért területek országgyűlési képviselőtének alakulása.....	475
9.5. Igazoltatási eljárások és a tisztviselőkérdés	477
9.6. A visszatért területek gazdasági adottságai és lehetőségei	480
9.6.1. Turizmus	480
9.6.2. Erdőgazdálkodás.....	483
9.6.3. A vízerőművek.....	490
9.6.4. Mezőgazdaság, ipar és az ezen belüli szociális intézkedések.....	493
10. FEJEZET. A KÉSŐSZTÁLINIZMUS KORSZAKA (1944–1953).....	
10.1. A vidék szovjetizálása/szovjetesítése (<i>Molnár D. Erzsébet</i>)	501
10.2. A szovjet típusú gazdaságpolitika erőszakos térnyerése (<i>Molnár D. Erzsébet</i>)	513
10.3. A közoktatás szovjetesítése (<i>Szamborovszkyné Nagy Ibolya</i>)	521
10.4. Egyházpolitika szovjet módra (<i>Szamborovszkyné Nagy Ibolya</i>)	528
11. FEJEZET. A SZTÁLIN UTÁNI ÉVTIZED – 1953–1964 (A HÁROM „TRIUMVIRÁTUS” ÉS A HRUSCSOVI KILENC ÉV).....	
11.1. Politikai látszatenyhülés (<i>Váradi Natália</i>).....	543
11.2. A gazdaságfejlesztés – káderkérdés (<i>Váradi Natália</i>)	551
11.3. 1956 helyi vonatkozásai (<i>Váradi Natália</i>).....	565
11.4. A közoktatás alakulása az enyhülés éveiben (<i>Szamborovszkyné Nagy Ibolya</i>)	574
11.5. A hitélet alakulása a hruscsovi egyházüldözés idején (<i>Szamborovszkyné Nagy Ibolya</i>)	580
12. FEJEZET. A BREZSNYEVI DOLCE VITA KÉT ÉVTIZEDE (1964–1982).....	
12.1. „Édes élet” szovjet módra: gazdaság és birodalmi eszme (<i>Császár István</i>)	593

12.2. A helyi magyar szellemi mozgástér újraértelmezése és annak következményei (<i>Császár István</i>).....	600
12.3. A közoktatás brezsnyevi központosításának időszaka (1964–1982) (<i>Szamborovszkyné Nagy Ibolya</i>)	613
12.4. Egyházpolitika és hitélet a <i>dolce vita</i> idejében (<i>Szamborovszkyné Nagy Ibolya</i>)	619
13. FEJEZET. A BOMLÁS ÉVTIZEDE (1982–1991).....	631
13.1. Pártfőtítkárok váltásának sodrában: élelmiszerprogram és alkoholtilalom (1982–1985) (<i>Molnár D. Erzsébet</i>)	631
13.2. A gorbacsovi peresztrojka fonákságaitól a széthullásig (<i>Császár István</i>)	635
13.3. Az ideológiai harc fokozása a közoktatásban (<i>Szamborovszkyné Nagy Ibolya</i>)	644
13.4. Az ateista propagandától az egyházzal történő együttműködésig (<i>Szamborovszkyné Nagy Ibolya</i>)	650
14. FEJEZET. KÁRPÁTALJA POLITIKATÖRTÉNETE A FÜGGETLEN UKRAJNÁBAN (1991–2015) (<i>Darcsi Karolina</i>)	661
14.1. Kárpátalja Ukrajna függetlenségének időszakában – a magyar érdekképviselet megjelenése, az elvesztett autonómia ügye	661
14.2. Ukrajnai választások és a kárpátaljai magyarság	665
14.2.1. Parlamenti választások – 1990–1998	667
14.2.2. Parlamenti választások – 2002–2014	668
14.2.3. Helyhatósági választások Ukrajnában	680
15. FEJEZET. HELYZETKÉP A KÁRPÁTALJAI MAGYAR NYELVŰ OKTATÁSRÓL (1989–2019) (<i>Orosz Ildikó</i>).....	693
15.1. Az oktatást meghatározó jogalkotási folyamat alakulása Ukrajnában.....	694
15.2. Az anyanemzet politikájának hatása a kárpátaljai magyar oktatásra.....	706
15.3. A magyar nyelvű oktatási intézményhálózat	717
15.4. A magyar tannyelvű oktatási intézmények/osztályok minőségének kérdésköre	723
15.5. A magyar nyelvű szakképzés és felsőoktatás alakulása a vizsgált időszakban.....	735

16. FEJEZET. KÁRPÁTALJA TÁRSADALMI VISZONYAI A FÜGGETLEN UKRAJNÁBAN (1991–2018) (<i>Hires-László Kornélia</i>)	743
16.1. Korszakok a gazdasági jellemzők és változások alapján.....	744
16.1.1. Ukrajna intézményi átalakulása (1991–1998).....	744
16.1.2. A nemzetközi hitelek és befektetők (1999–2007).....	748
16.1.3. A nagy gazdasági világválság (2008–2009).....	749
16.1.4. A mindenkori Nyugat és Kelet dilemmája (2010–2013)	751
16.1.5. A „Majdan” utáni időszak (2014–2015; 2016–2018)	752
16.2. Magyar kisebbségi lét a független Ukrajnában	756
16.2.1. A függetlenség alapjai (az alkotmány) – 1991–2000	756
16.2.2. Státusz törvény / narancsos forradalom – 2000–2007	756
16.2.3. Az első „ukrán láz” – 2008–2009	759
16.2.4. Kisebbségbarát időszak – 2010–2012.....	760
16.2.5. A második „ukrán láz”(?) – 2013–2019.....	761
16.3. Migrációs folyamatok korszakonként a kárpátaljai magyarság életében	761
16.4. Mindennapok a kárpátaljai magyarság életében az 1991-es rendszerváltás után	765
A KÖTET SZERZŐI	781

1.3. Községnevváltozások és -rendezések a mai Kárpátalja területén (1898–2000)**

A mai Kárpátalja területét a 20. században különböző országok, államalakulatok birtokolták. A régió így a múlt század során többször is gazdát cserélt, és a hatalomváltások a hivatalos nyelv megváltoztatásán kívül minden alkalommal együtt jártak a helységnevek felülvizsgálatával, módosításával is.

Az első hivatalos helységnevváltoztatásra a mai Kárpátalja területén – mely az egykori Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyék túlnyomó részét, valamint Szabolcs vármegyéből Eszeny, Szalóka, Tiszaágtelek, illetve Szatmár vármegyéből Nagypalád nevű községeket foglalja magába – kronológiai sorrendben az Osztrák–Magyar Monarchia korában került sor. A településnevek terén fennálló korabeli zavaros és visszás állapotokat *A község- és egyéb helynevekről* szóló 1898. évi IV. törvénycikk volt hivatott rendezni.⁵³ Addig ugyanis számos azonos nevű település volt az országban, például csak Újfaluból volt vagy nyolcvan.⁵⁴ A törvény értelmében felállított Országos Községi Törzskönyvbizottság végrehajtotta a magyarországi településnevek országos törzskönyvezését 1898 és 1912 között, melynek alapelve az volt, hogy minden községnek csak egy hivatalos neve legyen, és ugyanazon nevet ne használják több község megjelölésére.⁵⁵ A helységnevek megváltoztatásának két alapvető módszere volt. Az egyik a megkülönböztető előtag használata:⁵⁶ Som – Beregsom, Déda – Beregdéda, Péterfalva – Tiszapéterfalva, Ásvány – Tiszaásvány, Gyula – Szöllősgyula⁵⁷ stb. A másik pedig az egyes községek neveinek magyarosítása:⁵⁸ Berezinka – Nyírhalom, Holubina – Galambos, Lipcse-Polyána – Lipcsemező⁵⁹ stb. A községeknek magyar helységnevekkel történő ellátása, vagyis államnyel-

*** A fejezet szövege részben megjelent itt: *Dobos Sándor*: Changes of place-names in the territory of present-day Transcarpathia from 1898 to 2000. In: *Nyelvhasználat, kétnyelvűség: Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból* II. Szerk. Hires-László Kornélia. Ungvár 2016. 187–206.; *Dobos Sándor*: Magyar helységnevek Kárpátalján: kodifikációs kísérletek és eredmények (1989–2000). In: *Fórum Társadalomtudományi Szemle. A Szlovákiai Magyar Tudományos Műhelyek Folyóirata* 2015/1. (17. évfolyam), 101–123.

⁵³ *A község- és egyéb helynevekről* szóló 1898. évi IV. törvény-cikk. In: *Magyar Törvénytár. 1898. évi törvénycikkek.* Szerk. Márkus Dezső. Budapest 1899. 19–21.

⁵⁴ *Sebők László*: Magyar neve? Határokon túli helységnevszótár. Budapest 1990. 7.

⁵⁵ A történeti Magyarország városainak és községeinek névváltozatai az Országos Községi Törzskönyvbizottság iratanyaga alapján (1898–1913). Szerk. Jeney Andrásné – Tóth Árpád. Budapest 1998. 1.

⁵⁶ *Beregszászi Anikó*: Magyar helységnevek Kárpátalján a nyelvi tervezés tükrében. In: *Az V. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai* (Miskolc, 1995. augusztus 28–30.). I–II. köt. Szerk. B. Gergely Piroska – Hajdú Mihály. Magyar Nyelvtudományi Társaság – Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Intézete. Budapest–Miskolc 1997. 356.

⁵⁷ A történeti Magyarország városainak és községeinek névváltozatai i. m. 59., 62., 353., 355.

⁵⁸ Történeti összehasonlító helységnevtár (1773–1913). A történeti Magyarország északi és észak-keleti megyéi. 1. kötet. Szerk. Jeney Andrásné. Budapest 1998. 20.

⁵⁹ A történeti Magyarország városainak és községeinek névváltozatai i. m. 60., 61., 177.

ven történő megjelölése megfelelt a korabeli nemzetközi gyakorlatnak, ugyanis a 19–20. század fordulójára a franciák, németek, angolok és oroszok, a nemzetállam-építés jegyében, egységesítették a helységneveiket, vagyis a községeik neveit franciásították, németesítették, angolosították és oroszosították.⁶⁰

Az első világháború után, az 1919. szeptember 10-i saint-germaini békeszerződés értelmében a régió az újonnan alakult Csehszlovákia fennhatósága alá került.⁶¹ Ezt az állapotot rögzítette a trianoni békeszerződés is. A csehszlovák időszakban (1919–1938) került sor a második településnévváltoztatásra Kárpátalja területén,⁶² amit *A városok, községek, helységek és utcák elnevezéséről, községeknek helységtáblával való megjelöléséről és házak számozásáról* szóló, 1920. évi 266. számú törvény szabályozott.⁶³ A törvény végrehajtását az 1921. évi 324. számú kormányrendelet részletezte, melynek értelmében minden város, község és helység (helység-rész) számára a belügyminiszter csehszlovák (azaz valójában cseh) hivatalos nevet állapított meg:⁶⁴ Ungvár – Užhorod, Munkács – Mukačevo, Beregszász – Berehovo, Tiszapéterfalva – Petrovo, Nagygut – Velikě Gutovo stb.⁶⁵

A 20. század harmadik, széles körű helységnév-változtatása Kárpátalja területén szintén politikai fordulat következtében zajlott le.⁶⁶ Az 1938. november 2-ai első bécsi döntés eredményeként visszakerült Magyarországhoz a régió délnyugati, magyaralkta része,⁶⁷ ahol visszaállították előbb Ung, Bereg és Ugocsa vármegyéket, majd később Máramaros vármegyét.⁶⁸ 1939 márciusára a terület hátralévő, ruszinok (rutének) lakta részeit is visszacsatolták Magyarországhoz

⁶⁰ Történeti összehasonlító helységnévtár (1773–1913). A történeti Magyarország északi és észak-keleti megyéi. 1. kötet. Szerk.: Jeney Andrásné. Központi Statisztikai Hivatal Levéltára, Budapest 1998. 7–18.

⁶¹ Vidnyánszky István: Csehszlovák diplomáciai siker. In: Kárpátalja 1919–2009 történelem, politika, kultúra. Szerk. Fedinec Csilla – Vehes Mikola. Budapest 2010. 47.

⁶² Bíró Andor: Kárpátalja településeinek történelmi neveiről. In: Az Ungvári Hungarológiai Intézet tudományos gyűjteménye. Szerk. Lizanec Péter – Horváth Katalin. Ungvár–Budapest 1993. 137.

⁶³ *A városok, községek, helységek és utcák elnevezéséről, községeknek helységtáblával való megjelöléséről és házak számozásáról* szóló 1920. évi 266. számú törvény. In: A Slovenskón és Podkarpatská Rusban hatályos magyar és csehszlovák jog rendszerbe foglalása. Igazságügyi, közigazgatási és pénzügyi (bankügyi) hármast mutató. Szerk. Kemenczky Kálmán. Košice 1924. 172.

⁶⁴ 1921. évi 324. számú kormányrendelet *A városok, községek, helységek és utcák elnevezéséről, községeknek helységtáblával való megjelöléséről és házak számozásáról* szóló 1920. évi 266. számú törvény végrehajtásáról. In: Cseh-Szlovák törvények és rendeletek gyűjteménye. Szerk. Pálesch Ervin. Prešov (Eperjes) 1921. 841–845.

⁶⁵ Csonka-Magyarország közigazgatási helységnévtára. Az anyaországot, a visszacsatolt Felvidéket, Kárpátalját, Kelet-Magyarországot, Felső-Erdélyt és Délvidéket magába foglaló tizedik kiadás. Szerk. Várady Károly. Budapest 1941. 253., 256., 257., 258.

⁶⁶ Bíró A.: Kárpátalja településeinek i. m. 137.

⁶⁷ Vehes Mikola – Tokar Marian: Az első bécsi döntés. In: Kárpátalja 1919–2009 történelem, politika, kultúra. Szerk. Fedinec Csilla – Vehes Mikola. Budapest 2010. 94–95.

⁶⁸ Fedinec Csilla: Magyar Felvidék kontra ruszin Kárpátalja. In: Kárpátalja 1919–2009 történelem, politika, kultúra. Szerk. Fedinec Csilla – Vehes Mikola. Budapest 2010. 162–163.

Kárpátalja (Ruténföld) néven, ahol a magyar mellett hivatalos nyelv volt a ruszin (magyar-orosz) is.⁶⁹ A magyarok lakta vármegyékben a települések automatikusan visszakapták az 1898–1912 között végrehajtott országos helységnévrendezéskor megállapított hivatalos magyar nevüket:⁷⁰ Užhorod – Ungvár, Berehovo – Beregszász, Velike Gutovo – Nagygut, Bekeň – Tiszabökény, Sevluš – Nagyszöllős stb.⁷¹ Kárpátalja (Ruténföld) területén a ruszinok lakta községek estében azonban *A Magyar Szent Koronához visszatért kárpátaljai terület közigazgatásának ideiglenes rendezéséről* szóló 6.200/1939. M. E. számú⁷² és *A visszatért kárpátaljai területen a községnevek megállapítása, továbbá a közigazgatási kirendeltségek és a járások területi beosztásáról* szóló 14.500/1939. B. M. számú⁷³ kormányrendeletek szabályozták a helységnévrendezését. A két kormányrendelet értelmében a belügyminiszter határozata alapján a ruszinok lakta községek többsége visszakapta a szláv eredetű, az 1898–1912 között végrehajtott országos helységnévrendezést megelőzőleg érvényben lévő neveit. A rendeletek továbbá azt is előírták, hogy a ruszin települések neveit hivatalosan két nyelven, azaz magyarul és ruszinul (magyar-oroszul) kell használni: Alsógereben(1) – Nižní Hrabovnice(2) – Alsóhrabonica/Нижня Грабовниця(3), Nyírhalom(1) – Berezinka(2) – Berezinka/Березинка(3), Órhegyalja(1) – Podhořany(2) – Podhering/Подгоряны(3), Ökörmező(1) – Volové(2) – Ökörmező/Воловое(3) stb.⁷⁴

A második világháborút követően az 1945-ös szovjet–csehszlovák szerződés rögzítette Kárpátalja kiválását a csehszlovák államból és Kárpátontúli Ukrajna Szovjet-Ukrajnával történő „újraegyesülését”.⁷⁵ Ezt követően, 1945–46 folyamán immár a negyedik átfogó helységnévreform következett. Az USZSZK Legfelső Tanácsának elnöksége 1946. június 25-én jóváhagyta hi-

⁶⁹ *Oficinszkij Román*: A Kárpátaljai Kormányzóság. In: Kárpátalja 1919–2009 történelem, politika, kultúra. Szerk. Fedinec Csilla – Vehes Mikola. Budapest 2010. 170–171.

⁷⁰ *Beregszászi A.*: Magyar helységnévek Kárpátalján i. m. 357.

⁷¹ Csonka-Magyarország közigazgatási helységnévtára i. m.; A történeti Magyarország városainak és községeinek névváltozatai i. m.

⁷² A m. kir. minisztériumnak 6.200/1939. M. E. számú rendelete: *A Magyar Szent Koronához visszatért kárpátaljai terület közigazgatásának ideiglenes rendezéséről*. Belügyi Közlöny, 1939. július 6. 30. szám (XLIV. évf.) 769–773.

⁷³ A m. kir. belügyminiszternek 14.500/1939. B. M. számú rendelete: *A visszatért kárpátaljai területen a községnevek megállapítása, továbbá a közigazgatási kirendeltségek és a járások területi beosztásáról*. Belügyi Közlöny, 1939. július 6. 30. szám (XLIV. évf.) 781–802.

⁷⁴ Melléklet a 14.500/1939. B. M. számú rendelet 1. §-ának (2) bekezdéséhez: *A kárpátaljai terület községeinek jegyzéke*. Belügyi Közlöny, 1939. július 6. 30. szám (XLIV. évf.) 781–802. A példaként felsorolt néhány település különböző névalakjai után zárójelben számokkal jelöltük azon korszakokat, amikor is hivatalosan használatosak voltak: (1) – községnév az 1898. évi IV. törv.-cikk alapján (Osztrák–Magyar Monarchia 1867–1919); (2) – községnév az 1920. évi 266. sz. törv. alapján (Csehszlovákia 1919–1938); (3) – községnév a 14.500/1939. B. M. sz. rendelet szerint (Magyarország 1939–1944).

⁷⁵ *Oficinszkij Román*: A szovjet–csehszlovák tárgyalások és egyezmény Kárpátalja sorsáról. In: Kárpátalja 1919–2009 történelem, politika, kultúra. Szerk. Fedinec Csilla – Vehes Mikola. Budapest 2010. 243.

vatalos használatra az oroszosított, a későbbiekben ukrán változattal is ellátott kárpátaljai város- és faluneveket.⁷⁶ Dokumentumok bizonyítják, hogy a névváltoztatás valójában már 1944 novemberében megkezdődött, és 1945 márciusára teljes lett a lista.⁷⁷ Ekkor lett Bátyúból Uzlovoje (Vuzlove), Botfalvából Prikordonnoje (Prikordonne), Bökényből Bobovoje (Bobove), Benéből Dobroszelje (Dobroszilja), Eszenyből Javorovo (Javorove), Tiszaásványból Minyeralnoje (Mineralne), Aknaszlatinából Szolotvina (Szolotvine), Nagyszőlősből Vinogradov (Vinohragyiv)⁷⁸ stb. Az 1945-ös oroszosítás nem kímélte a ruszinok és ukránok lakta falvakat sem: Rjapigy – Bisztrica, Nyahove – Dobrjanszke, Ljahivei – Lemkivka, Volove – Mizshirja, Voloszke – Pidhirne stb.⁷⁹

Sorrendben az ötödik helységnévreform az 1980-as évek végén kezdődött. Az 1980-as évek közepétől kezdődő politikai enyhülés, a demokrácia felé való nyitás, a kisebbségi jogok garantálása mind lehetőséget teremtett a kárpátaljai magyarság számára, hogy kezdeményezze a magyar településnevek visszaállítását. Első lépésként a magyar nyelvű sajtótermékekben kezdték használni a magyar alakokat, előbb ukrán alakjukkal együtt, majd önállóan, kizárólag a történelmi magyar nevet.⁸⁰ Ez azonban nem oldotta meg a problémát, hiszen hivatalosan továbbra is az 1946-ban jóváhagyott elnevezések maradtak érvényben.⁸¹

Mindemellett a települések magyar névalakjainak az írott nyelvben történő használata egyéb problémákat, kérdéseket vetett fel, mivel az újságírók, kiadói szerkesztők, korrektorok, tanárok és általában az anyanyelv igényes, tudatos használói gyakran elbizonytalanodtak egy-egy magyar helységnév leírásakor. Olyan kérdések vetődtek fel, mint: hogy is van ez? Melyik is a helyes alak? Milyen végződést kapcsoljak a község vagy a város nevéhez? Így aztán volt, aki Nagyszőlős nevét Nagyszöllösnek írta, Tiszaágtelek nyomtatásban egyaránt megjelenhetett Ágtelekként vagy Telekként. Ez a tanácstalanság természetesen abból fakadt, hogy a korábbi évtizedek folyamán ezek a magyar helységnevek kikoptak az írott nyelvből, s ha a mindennapi beszédben használták is őket, ott könnyen átsiklottak az esetleges hibás vagy hibásnak vélt alakok fölé.⁸²

⁷⁶ *Beregszászi A.*: Magyar helységnevek Kárpátalján i. m. 357.

⁷⁷ *Bíró A.*: Kárpátalja településeinek i. m. 137–138.

⁷⁸ *Lelkes György*: Magyar helységnév-azonosító szótár. Baja 1998. 105–428. A második helyen szerepel a település orosz névalakja és zárójelben az ukrán megfelelője.

⁷⁹ *Lizanec Péter*: A nép kultúráját, hagyományait őrzik. Kárpáti Igaz Szó, 1991. január 19. 4.; *Beregszászi A.*: Magyar helységnevek Kárpátalján i. m. 357.

⁸⁰ *Sebestyén Zsolt*: Magyar helynévkutatás Kárpátalján. Névtani Értesítő 30. (2008) 198.

⁸¹ *Lizanec P.*: A nép kultúráját, hagyományait i. m. 4.

⁸² *Móricz Kálmán*: Hogyan helyes? Megérkezett az MTA Nyelvtudományi Intézetének állásfoglalása a kárpátaljai magyar helységnevekről. Kárpáti Igaz Szó, 1990. december 2. 3.

A kárpátaljai magyar kisebbségnek így azt is tisztáznia kellett, hogy a magyarlakta települések szóban használatos magyar névalakjai közül melyek tekintendők mérvadóknak, mielőtt hivatalos útra terelik a helységnevé változtatást.

A helységnevek ügyét Kárpátalján több szervezet is felkarolta: egyfelől az Ungvári Állami (ma Nemzeti) Egyetem berkein belül 1989 óta működő Szovjet Hungarológiai Központ (ma Hungarológiai Központ)⁸³ mint a terület hatóságai által felkért szakmai véleményező testület,⁸⁴ másfelől az 1989-ben alakult Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség (KMKSZ) mint a kárpátaljai magyar kisebbség érdekvédelmi szervezete, a magyar települések történelmi neveinek visszaállítása céljából rendezett népszavazások fő kezdeményezője.⁸⁵

Az ungvári Szovjet Hungarológiai Központ kompetensnek ismerve el magát a helységnevek ügyében, saját tudományos szempontokat dolgozott ki, hangsúlyozva, hogy a helységnevek használatában a legfontosabb a történelmi, a kulturális, valamint a nyelvészeti megalapozottság. A települések történelmi neveinek visszaállítása kapcsán a következő általános elvekhez történő igazodást tartotta fontosnak:⁸⁶

1. *Meg kell hagyni a települések azon régi elnevezését, amelyek szerepelnek a történelmi okmányokban, s kiállták a különböző rendszerek változását, megőrizték eredeti nevüket, pl.: Bilki, Zahattya, Kusnica, Oszij, Dorobratovo stb.*

2. *Azokat a város- és faluneveket, melyek a történelem során változtak, felül kell vizsgálni, s azt a változatot választani ki, amely mind történelmi, mind nyelvi szempontból megalapozott, s természetesen figyelembe kell venni azt is, hogyan honosodott meg használata a lakosság körében.*

A magyarlakta települések neveinek történelmi magyar helységnevekre történő változtatása terén a Hungarológiai Központ az egyetem magyar filológiai tanszékével közösen az alábbi elveket szabta meg:⁸⁷

1. *Magyarul úgy írjuk a helységneveket, ahogyan az a nyelvhasználatban meghonosodott, s ahogyan a történelmi okmányokban is fellelhető. Orosz, illetve ukrán nyelven történő átírásuk esetén cirill betűket alkalmaznak, természetesen figyelembe véve a nyelvek fonetikai és morfológiai szabályait, pl.: Császlóc – Csaszlivci, Barkaszó – Barkaszovo, Bökény – Bekeny.*

2. *A többelemű helységneveket a magyar helyesírási gyakorlatnak megfelelően írjuk, ukrán és orosz nyelven a jelzős köznévi előtag lefordí-*

⁸³ Megalapításakor, vagyis 1989-ben az eredeti neve magyarul még Szovjet Hungarológiai Központ, később – valószínűleg a Szovjetunió felbomlását és Ukrajna függetlenségének kikiáltását követően – elhagyták a „Szovjet” jelzőt és a központ neve magyarul Hungarológiai Központ lett.

⁸⁴ *Lizanec Péter*: Helységnevek Kárpátalján. Ung-vidéki Hírek, 1990. december 25. 3.

⁸⁵ *Beregszászi A.*: Magyar helységnevek i. m. 358.

⁸⁶ *Lizanec P.*: A nép kultúráját, hagyományait i. m.

⁸⁷ Uo. 4.

tandó, pl.: *Feketepatak – Csornij Potyik, Kisbégány – Mala (Malaja) Begany, Nagydobrony – Velika (Velikaja) Dobrony.*

3. *Az ukrán települések nevét a magyar nyelv fonetikai és morfológiai szabályainak megfelelően átírásban használjuk, pl.: Volovec – Volóc, Kvaszovo – Kovászó, Szvaljava – Szolyva, Verjaca – Veréce stb.*

4. *Az ukrán helységnevekben a köznévi eredetű jelző magyarra fordítandó, pl.: Mala Kopanya – Kiskopány, Verhnyi Remeti – Felsőremete stb.*

5. *A főnévi alakú helységnevek az ukrán irodalmi nyelvben -e végződést kapnak: Ardanove, Berehove, Mukacseve. Kárpátalján viszont az -o végződéses formájuk honosodott meg: Ardanovo, Berehovo, Mukacsevo. Véleményünk szerint ezt figyelembe kell venni, s nem szabad erőltetni az -e végződés használatát. Kivételt képeznek azok a településnevek, amelyek a régi -oje végződéses formából alakultak: Verbovoje – Verbove, Hlubokoje – Hluboke, Gyilovoje – Gyilove, Dubovoje – Dubove stb.*

A KMKSZ-en belül az Anyanyelvi és Nyelvpolitikai Bizottság kezdett el foglalkozni a kárpátaljai magyar helységnevek használata kapcsán vetődő kérdésekkel, melyek rendezése céljából 1990. szeptember 25-én levélben fordult a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetéhez, állásfoglalást kérve néhány vitatott kérdésben, ezek:⁸⁸

1. *A történelmileg többtagú, ám a mai beszélt nyelvben többnyire rövid formájában használatos helynevek hosszú vagy rövid változatának használata ajánlatos-e az írott (hivatalos-félhivatalos) nyelvben, pl.: Beregdéda – Déda, Mezőkaszony – Kaszony, Sárosoroszi – Oroszi, Makkosjánosi – János, Tiszaújlak – Újlak stb.*

2. *Helyes-e a történelmi magyar elnevezés használata azokban a községekben, amelyekben ma már elenyésző a magyar lakosság száma, pl.: Beregszentmiklós – Csinagyijevo, Ökörmező – Mizshirja, Királymező – Uszty-Csorna, Bercsényifalva – Dubrinyics stb.*

3. *Eldönthető-e egyes, többféle helyesírással használatos magyar helynévről, hogy melyik a helyesebb forma (a helyi lakosok többnyire az elsőként felsorolt változatot részesítik előnyben): Bátyú – Bátyu, Borzsova – Borzsava stb.*

4. *A helynevekhez kapcsolódó helyragok használata számos esetben eltér a helyi nyelvhasználatban és az adott nyelvterületen kívül élő magyarul beszélők körében, például a helyi lakosok a következő formákat részesítik előnyben: Beregszászba, -ban; Gálócba, -ban stb. a megfelelő -ra, -re, -on, -en, -ön rag helyett. Melyik ragváltozathoz ajánlatos ragaszkodnunk ezekben és a hasonló esetekben?*

⁸⁸ A KMKSZ Anyanyelvi és Nyelvpolitikai Bizottságának az MTA Nyelvtudományi Intézetének küldött levele. Ungvár, 1990. szeptember 25.

Az MTA Nyelvtudományi Intézete 1990. november 20-i állásfoglalását hamarosan megküldte a KMKSZ Anyanyelvi és Nyelvpolitikai Bizottsága részére. Ebben az Intézet örömet fejezte ki, hogy most már Kárpátalján is lehetőség van a helyi magyar nyelvű sajtóban és a hivatalos érintkezésben a magyar helynevek használatára, s az alábbi javaslatokat fogalmazta meg a vitás kérdések rendezése céljából:⁸⁹

1. *A magyar helyneveket a magyar helyesírás szabályai szerint írjuk le, például a településneveket mindig egybeírjuk (Tiszaújlak, Makkosjánosi stb.), a bennük előforduló közszavak is köznyelvi változatban épülnek be a tulajdonnévbe (szőlős, kút, víz stb.).*

2. *A kétséget kizáró azonosítás szempontjából szükséges, hogy a magyar nyelvterületen máshol is előforduló egyelemű nevek megkülönböztető előtagot kapjanak. Éppen ezért az Oroszi, Újlak, Jánosi stb. települések esetében a hosszabb névváltozat használata javasolt: Sárosoroszi, Tiszaújlak, Makkosjánosi stb. Így előfordul ugyan az az eset, hogy a helybeli lakosság névhasználata eltér a sajtóban megjelenő hivatalos névtől, de ez – reméljük – nem okoz különösebb problémát. Magyarországon is számtalan példa van erre, pl.: hivatalosan Balatonszabadi, a helyi használatban azonban csak Szabadi.*

3. *Természetes a történelmi magyar név hivatalos közigazgatási névként, a falu határában a helységnévtáblán is való használata olyan községekben, ahol megfelelő létszámú magyar lakosság él. A magyar nyelvű sajtóban és a szóbeli kommunikáció során azonban nem hivatalos névként ajánlatos a jelentős történelmi múltú visszatekintő magyar név megőrzése akkor is, ha a településnek a hivatalos közigazgatási neve nem magyar, pl.: Ökörmező. Ilyen szempontból elfogadhatónak tartjuk, hogy a Csinagyijevo, Uszty-Csorna hivatalos név mellett a magyarok ezeket a falvakat Szentmiklós, Királymező néven emlegetik. (Lásd például: hivatalos név Bratislava, a magyar nyelvben pedig Pozsony.) Előfordulhat, hogy a fiatalabb nemzedék a régebbi magyar neveket nem ismeri, ezért azonosítási zavarok keletkezhetnek. Föltételezzük azonban, hogy kellő idő elteltével – amikor már ezek a nevek is bekerülnek a mindennapi használatba – a kommunikációs zavarok is megszűnnek.*

4. *A településnevekhez kapcsolódó határozóragok közül mind a -ba, -be, mind a -ra, -re elfogadható, sem az egyiket, sem a másikat nem tekinthetjük köznyelvi normán kívülinek. Hogy melyik névhez járul a -ba, -be és melyikhez a -ra, -re, azt mindig a helyi használat dönti el, a sajtó nyelvében is az adott település és környékének gyakorlatát kell követni.*

⁸⁹ A Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézetének levele a KMKSZ Anyanyelvi és Nyelvpolitikai Bizottsága részére. Budapest, 1990. november 20.

5. *A településnevek helyes használata érdekében célszerű összeállítani minél előbb a kárpátaljai magyar településnevek, hegy- és víznevek jegyzékét, amelyet nyomtatásban is közzé kell tenni. Ez a felsorolás foglaljon állást abban a kérdésben is, hogy melyik magyar név tekinthető közigazgatási szempontból hivatalosnak (a magyarok által vagy magyarok által is lakott településeken), és melyik név ajánlott nem hivatalos használatra ott, ahol magyar lakosság már nem él.*

Ennek alapján a KMKSZ Anyanyelvi és Nyelvpolitikai Bizottsága azonnal hozzálátott a Kárpátalja magyar földrajzi neveit tartalmazó jegyzék összeállításához, hogy miután sikerül megjelentetni, az érdeklődők számára támpontul szolgálhasson a helyes nyelvhasználathoz.⁹⁰

Mindeközben a KMKSZ Beregszászi Járási Szervezete – a Szovjetunió-szerte meginduló településnév-visszaállítási mozgalmak példáját követve – már 1990 nyarán és őszén népszavazásokat, közvélemény-kutatásokat kezdeményezett a járás majdnem minden magyarlakta településén a korábbi, 1946-ban megváltoztatott helységnévalakok visszaállítása érdekében. A népszavazásokon a lakosság mindenütt a korábbi, történelmi magyar név hivatalos használatba történő visszaállítása mellett foglalt állást, amit a helyi, majd a járási tanács ülészaka tudomásul véve határozatban szentesített. A törvényeknek megfelelően a járási tanács vonatkozó határozatát a megyei tanács elé terjesztette, hogy továbbítsa azt a Legfelső Tanácsba.⁹¹

Ugyanakkor a KMKSZ és a Szovjet Hungarológiai Központ nem egyeztetett egymással, aminek következtében hónapokig tartó huzavona után a megyei tanács elnökhelyettese, Jurij Vorobec 1990. december 6-án levelet intézett az ungvári központhoz mint ukrainai illetékes tudományos intézményhez, s állásfoglalást kért a Beregszászi járás 19 települése történeti neveinek eredetének, azok helyes ukrán és magyar átírásnak ügyében.⁹² Közben – a Szovjet Hungarológiai Központ igazgatója, Lizanec Péter szerint – említést érdemel az a tény, hogy a központot több ungvári községi tanács (Tiszaásvány, Palágykomoróc stb.) is hasonló kéréssel kereste meg.⁹³ A KMKSZ Beregszászi Járási Szervezetének elnöke, Dalmay Árpád azonban értetlenül fogadta, hogy a magyar településnevek véleményezésére a megyei tanács a Hungarológiai Központot kérte fel. Szerinte ugyanis nem évszázadokkal korábbi, már feledésbe merült településnevek rekonstruálásáról volt szó, ami a hungarológiának mint tudománynak feladata lehetett volna, hanem általánosan használt, de

⁹⁰ Móricz K.: Hogyan helyes? i. m. 3.

⁹¹ Ijjas Mihály: Politikai akadályokkal szembesülve. In: Felsőoktatási támogatások és hasznosulásuk Kárpátalján. Szerk. Orosz Ildikó. Ungvár–Beregszász 2006. 390.

⁹² Lizanec P.: Helységnevek i. m. 3.

⁹³ Uo. 3.

a hivatalos használatban durván eltorzított névalakok visszaállításáról. Úgy gondolta, hogy a magyar településnevek ukrán nyelvű fonetikus átírását kellett volna csak ellenőriztetni az Ungvári Állami (ma Nemzeti) Egyetem ukrán nyelvi tanszékével.⁹⁴ A megyei tanács felkérésére a Hungarológiai Központ ugyanakkor kialakította – fentebb már ismertetett – saját álláspontját a kérdéssel kapcsolatban, majd nekilátott a terület minden egyes településéről egy olyan kimutatás elkészítésének, amely alapján a megyei tanács végrehajtó bizottsága elbírálhatta (jóváhagyhatta) a visszaállítandó történelmi neveket.⁹⁵

A kárpátaljai helységnevek jegyzékének összeállításával tehát két szervezet is foglalkozott, azonban egymással nem kommunikáltak, s ezen túl is újabb kérdések, problémák tucatjai kerültek felszínre.⁹⁶ Egyáltalán mi számít történelmi névnek? Mely állapotot kell kiindulási pontnak tekinteni a hivatalos név megállapításakor? Mi az, hogy hivatalos név? Vajon beszélhetünk-e magyar hivatalos településnévről, míg a magyar nyelv maga nem számít hivatalosnak? Ki jogosult a hivatalos név megállapítására, rögzítésére: a lakosság, a hatóság, netán valamilyen tudományos testület? Hol, mely területeken és milyen falvak, városok esetében van létjogosultsága a magyar hivatalos névnek? Hány hivatalos neve lehet egy településnek?

A legproblematisabb azonban a KMKSZ és a Szovjet Hungarológiai Központ közötti szembenállás volt. Bár mindkét intézmény hangsúlyozta a települések történelmi nevei visszaállításának szükségességét, de eltérően értelmezték a történelmi név fogalmát.⁹⁷ A KMKSZ az 1898–1912 között lezajlott törzskönyvezéskor megállapított, hosszabb, előtaggal ellátott magyar településneveket tekintette történelmi névnek,⁹⁸ míg a Hungarológiai Központ a települések névalakjainak első és azt követő előfordulásait őrző levéltári okiratok vizsgálatára alapozva⁹⁹ s a történelmi elv elsődlegességét tekintve kiindulási pontnak a korábbi, rövidebb névformák mellett foglalt állást.¹⁰⁰ A KMKSZ továbbá sérelmezte a Hungarológiai Központ túlzott tudomány-központúságát, a maga részéről egy-egy település történelmi nevének visszaállításakor a helyi lakosság véleményét, azaz a szokásjogot tartotta elsődlegesnek.¹⁰¹ Mindemellett a KMKSZ nem értett egyet bizonyos kárpátaljai településneveknek a Hungarológiai Központ által javasolt magyar és ukrán nyelven történő átírásával sem, így a megoldást a kettős névalakok

⁹⁴ *Ijjas M.*: Politikai akadályokkal szembesülve i. m. 390.

⁹⁵ *Bíró A.*: Kárpátalja településeinek i. m. 138.

⁹⁶ *Móricz Kálmán*: Térjünk vissza a természetes állapotokhoz! Kárpátalja, 1991. május, 2. évf. 9. sz. 4.

⁹⁷ *Beregszászi A.*: Magyar helységnevek Kárpátalján i. m. 359.

⁹⁸ *Móricz K.*: Hogyan helyes? i. m. 3.

⁹⁹ *Lizanec Péter*: Még egyszer a kárpátaljai helységnevekről. Ung-vidéki Hírek. 1992. február 18. 4.

¹⁰⁰ *Móricz K.*: Térjünk vissza a természetes i. m. 4.

¹⁰¹ *Móricz Kálmán*: Csak kellő tisztelettel... Kárpáti Igaz Szó, 1991. február 6. 2.

használatában látta, vagyis abban, hogy minden településnek legyen egy hivatalos államnyelvi és egy hivatalos magyar megnevezése, amelyet a városok esetében – tekintettel a nemzetiségi megosztottságra – a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Nyelvtudományi Intézete is támogatott.¹⁰² A kettős névalakok használatát azonban a hatályos 1989-es ukrainai nyelvtörvény – fent már ismertettük – nem tette lehetővé, mivel csak egy hivatalos névalakot engedélyezett a településeknek.¹⁰³ Figyelemre méltó ugyanakkor, hogy míg a hatóságok a törvényre hivatkozva a kétnyelvű településnév használat ellen voltak, addig az a gyakorlatban zavartalanul élt, hisz valamennyi községnek két hivatalos neve volt: egy orosz és egy ukrán nyelvű.¹⁰⁴

A kárpátaljai magyar településnevek problémáiról, továbbá a véleménykülönbségek elsimítása érdekében a KMKSZ, a Szovjet Hungarológiai Központ és a Magyarságtudató Intézet (Budapest) 1991. május 11-én, Ungváron szakmai tanácskozást rendezett. A tanácskozáson – szem előtt tartva a szovjetunióbeli, valamint a nemzetközi jogi és közigazgatási gyakorlatot – a kárpátaljai helységnévhasználat alapelveinek nyelvészeti, térképészeti és történeti szempontok alapján történő megvitatása eredményeként egy 8 pontból álló állásfoglalást dolgoztak ki a nevek rendezésére.¹⁰⁵

1. *A nemzetközi gyakorlatban soknemzetiségű területeken elfogadott tény a hivatalos nevek több nyelven történő párhuzamos használata. Kárpátalján, tekintettel az itt élő népekre és nemzetiségekre, kívánatos a fenti gyakorlat általánossá tétele.*

2. *A párhuzamos hivatalos névhasználat legyen elfogadott a közigazgatási gyakorlatban is: nemzetiségi településeken a helységnévtáblán, a tanács hivatalos bélyegzőjén, a bélyegző használatára jogosult más intézmények és testületek pecsétjein, valamint a hivatalos névhasználatot megkövetelő egyéb helyzetekben.*

3. *Az együttélő népek egymás iránt tanúsított toleranciája bizonyítékának tekintjük a települések relatív kisebbségben levő nemzetiségeinek anyanyelvi névhasználatát. Kívánatosnak tartjuk tehát, hogy mindazon települések esetében lehetőség nyíljon a kisebbségben levő lakosság névfor-*

¹⁰² Uo. 2. A kérdésre vonatkozóan egyelőre csak a sajtóra tudunk támaszkodni, a mélyebb hátteret még nem sikerült feltárni.

¹⁰³ Az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság törvénye az Ukrán SZSZK-beli nyelvekről. V. fejezet 38. cikkely. In: Botlik József – Dupka György: Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján. Ungvár–Budapest 1993. 289–293.

¹⁰⁴ *Moór*: A vita még nem dőlt el. Beregszász vagy Beregovo? – Beregszász ÉS Beregovo! Kárpátalja, 1991. június, 2. évf. 11. sz. 10.

¹⁰⁵ A tanácskozás résztvevői: Kárpátalja településneveiről (Állásfoglalás). Kárpátalja, 1991. május, 2. évf. 9. sz. 4.

máinak hivatalos használatára, ahol a helységen belüli arányuk eléri az 5%-ot vagy az 1000 főt.

4. A nemzetiségi nyelvhasználatból hivatalossá tett neveket minden nyelv a maga tulajdonnév-alkotási szabályai szerint alakítja ki, pl: Kisbégány – Malaja Begany; Apsa de Jos – Nyizsnya Apsa; Aknaszlatina – Szolotvino – Slatina Ocna.

5. A helységnevek alkalmazásában el kell különíteni három névhasználati szintet egymástól. A hivatalos nyelvi szint mellett mind az írott, mind a beszélt nyelvben élhetnek a történetileg kialakult névformák is, függetlenül az érintett települések nemzetiségi összetételétől. A harmadik szinten a települések önelnevezése nem igényel semmiféle külső beavatkozást.

6. A munkálatok megkönnyítése érdekében minél előbb készüljön el a kárpátaljai magyar településnevek azonosító jegyzéke, amelyen belül legyenek megjelölve a hivatalos használatra szánt nevek.

7. Kívánatos, hogy elkészüljön Kárpátalja helységneveinek történeti névtára, amely időrendben tartalmazza a helységneveket első előfordulásuktól napjainkig, ideértve a természetes névformákat és bármely nyelvben használatban volt vagy használatos hivatalos névalakot is.

8. A fenti feladatok ellátására és összehangolására alakuljon tanácsadó testületként Kárpátalján földrajzinév-bizottság.

A fentiek ellenére a nézetkülönbségek egy része a tanácskozás után is fennmaradt, s a magyarlakta települések történeti neveinek hivatalos rangra emelése vontatottan haladt.¹⁰⁶

A két szervezet között továbbra sem volt egyetértés a magyarlakta települések történeti névalakjai s azok hivatalos ukrán nyelvű átírása terén. Az ungvári Hungarológiai Központ például a Beregszászi járásban a helységnevek ügyének rendezése céljából tartott referendumokon a helyi lakosság által támogatott hosszabb történeti névalakokkal (Mezőkaszony, Sárosoroszi, Nagymuzsaly, Nagybereg, Beregdéda, Beregsom stb.) szemben a rövidebb, előtag nélküli névformák (Kaszony, Oroszi, Muzsaly, Bereg, Déda, Som stb.) visszaállítását javasolta.¹⁰⁷ A Központ igazgatója, Lizanec Péter a beregszászi járási településnevek hivatalos ukrán nyelvű átírásával kapcsolatban pedig azt állította, hogy a lakosság a Nagy Bihany (Нодь Бігань), Jánosi (Яноші), Koszony (Косонь), Vári (Вари) eltorzított településneveket jelölte meg hivatalos használatra az általuk javasolt helyes Velika Bihany (Велика Бийгань), Janosovo (Яношово), Koszino (Косино), Varijevo (Варієво) helyett. A KMKSZ Beregszászi Járási Szervezetének elnöke,

¹⁰⁶ Beregszászi A.: Magyar helységnevek i. m. 360.

¹⁰⁷ Ijjas M.: Politikai akadályokkal szembesülve i. m. 392.

Dalmay Árpád ugyanakkor rámutatva a központ bizonyos pontatlanságára megjegyezte, hogy a valóságban a lakosság a Nagybéány (Надъбегань), Makkosjányosi (Маккошыноши), Mezőkaszon (Мезикасонь) nevek mellett voksolt, sőt az állítólagos Varijevo névalak megváltoztatását pedig senki sem kérte, ugyanis ilyen nevű település nem volt Kárpátalján, Vári nevét nem sikerült elszlávósítani, a szovjet időben ukránul is hivatalosan Vári (Вари) volt.¹⁰⁸

A Hungarológiai Központnak a népszavazások eredményeivel olykor ellenkező javaslatai így hátráltatták a magyar településnevek visszaállítási folyamatát.¹⁰⁹ Hetekbe-hónapokba telt, mire a megyei tanács elfogadta és továbbítani tudta a Legfelső Tanács felé a helységnevek ügyében kialakított határozatát. A tanács nemzetiégi bizottságának egyik 1991. évi nyári ülészakán Ivan Hricak, a bizottság elnöke emlékeztette a képviselőket, hogy mennyire bonyolult, sőt kényes témához nyúltak, amikor egyes települések történelmi nevének visszaállítását kezdeményezték, mivel a tanács korábbi ülészakát is kénytelenek voltak elnapolni a konszenzus hiánya, a nézetek eltérése miatt.¹¹⁰ A KMKSZ Beregszászi Járási Szervezetének elnöke, Dalmay Árpád szerint a megyei tanács javára írható, hogy végül is több esetben nem a Hungarológiai Központ által javasolt településnév-alakokat, hanem a helyi szinteken megállapított helységneveket vette alapul a Legfelső Tanács felé továbbítandó határozatai kialakításakor.¹¹¹

Más körülmények is akadályozták a népszavazás eredményeinek megvalósulását. Egyes ukrán szervezetek (elsősorban a nemzeti irányvonalat képviselő néppontos RUH és a kultúregyesületi Proszvita) tiltakoztak a magyarosítási kísérletek ellen. A zömében magyarok lakta települések nevének megváltoztatását „magyarosításnak” tekintették, míg a magyar szempont a szlávósított nevek történelmi magyar nevekre cserélése volt.¹¹²

A kárpátaljai magyar kisebbségnek a magyar helységnévhasználat mellett tanúsított kiállásának köszönhetően 1989 és 2000 között végül az Ukrán Legfelső Tanács négy alkalommal is pozitív döntést hozott a kárpátaljai magyarlakta települések történelmi neveinek visszaállítása ügyében, melynek eredményeként 39 község kapta vissza eredeti magyar nevét egy-kettő kivételével, ugyanis Badaló és Bányó esetében felemás megoldás született, míg az előbbi hivatalos neve Bodolovo, addig az utóbbié Bányovo lett (3. táblázat).

Elmaradt ugyanakkor Beregszász hivatalos nevének megváltoztatása, annak ellenére, hogy a KMKSZ Beregszászi Járási Szervezete kezdeménye-

¹⁰⁸ *Ijjas M.*: Politikai akadályokkal szembesülve i. m. 393.

¹⁰⁹ Uo. 392.

¹¹⁰ *Moór*: A vita még nem dőlt el i. m. 10.

¹¹¹ *Ijjas M.*: Politikai akadályokkal szembesülve i. m. 392.

¹¹² Uo. 392.

zésére már 1990. november 25-én népszavazást is tartottak a kérdésben.¹¹³ Kárpátalja egyetlen magyar többségű városában 20 841 szavazásra jogosult polgárból 13 842 vett részt, akik közül 12 451 igennel, 1 001 nemmel szavazott, illetve 384 szavazólap érvénytelen volt. Vagyis a szavazásra jogosultak 66%-a ment el szavazni, akiknek 89,9%-a támogatta a Beregszász történelmi városnév visszaállítását. A népszavazás eredményét azonban a Legfelső Tanács nem hagyta jóvá arra hivatkozva, hogy Ukrajnában 1990-ben még nem volt hatályos, referendumról szóló törvény, így a településnév-változtatásról mindössze közvélemény-kutatást tarthattak a helyi lakosság részvételével.¹¹⁴

3. táblázat *Kárpátaljai magyarlakta települések történelmi magyar neveinek visszaállítása az Ukrán Legfelső Tanács rendeletei alapján 1989 és 2000 között*¹¹⁵

№	Rendelet dátuma	Járás	Régi településnév	Új településnév
1	1991. február 22.	Ungvári	1) Javorove/Яворове 2) Mineralne/Мінеральне	- Eszeny/Есень - Tiszaásvány/Тисаашвань
2	1991. szeptember 21.	Beregszászi	1) Hrabariv/Грабарів 2) Zasztavne/Заставне 3) Zmijivka/Зміївка 4) Luzsanka/Лужанка 5) Nove Szelo/Нове Село 6) Bodoliv/Бодолів	- Halábor/Галабор - Zápszony/Запсонь - Kígyós/Кідьош - Asztély/Aстей - Beregújfalú/Берегуйфалу - Badalovo/Бадалово ¹¹⁰

¹¹³ *Ijjas M.*: Politikai akadályokkal szembesülve i. m. 390.

¹¹⁴ *Fogarasi*: Berehovo=Beregszász. Beregi Hírlap, 2010. július 26. http://www.beregihirlap.uz.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=679:berehovo-beregszasz&catid=4:kozelet&Itemid=4, letöltés 2014. júl. 2.

¹¹⁵ Az Ukrán SZSZK Legfelső Tanácsa Elnökségének rendelete Kárpátalja Ungvári járásához tartozó települései régi-történelmi neveinek visszaállításáról. Kijev, 1991. február 22. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/765-12>, letöltés 2014. márc. 21.; Ukrajna Legfelső Tanácsa Elnökségének rendelete Kárpátalja Beregszászi járásához tartozó települései régi-történelmi neveinek visszaállításáról. Kijev, 1991. szeptember 21. <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1592-12>, letöltés 2014. márc. 21.; Ukrajna Legfelső Tanácsa Elnökségének rendelete Kárpátalja Beregszászi, Nagyszőlősi, Munkácsi és Ungvári járásaihoz tartozó települései történelmi neveinek visszaállításáról. Kijev, 1995. március 2. <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/137/95-пв>, letöltés 2014. márc. 21.; Ukrajna Legfelső Tanácsa Elnökségének rendelete Kárpátalja Nagyszőlősi járásához tartozó települései történelmi neveinek visszaállításáról. Kijev, 2000. október 19. <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2060-14>, letöltés 2014. márc. 21.

¹¹⁶ A település eredeti történelmi magyar neve Badaló, így ez esetben csak felemás megoldás született, hisz csupán annyi változott, hogy a hivatalos iratokban Bodoliv helyett Badalovo néven szerepel. Ezzel ugyanakkor megmásították a népszavazás eredményét, a Badalói Községi Tanács és a Beregszászi Járási Tanács határozatát, amely a Badaló mellett foglalt állást. *Ijjas M.*: Politikai akadályokkal szembesülve i. m. 390.

¹¹⁷ A település eredeti történelmi neve Bányú, így ez esetben is csak felemás megoldás született, hisz csupán annyi változott, hogy a hivatalos iratokban Vuzlove helyett Batyovóként szerepel.

A 3. táblázat folytatása

№	Rendelet dátuma	Járás	Régi településnév	Új településnév	
3	1995. március 2.	Beregszászi	1) Vuzlove/Вузлове 2) Harazgyivka/Гараздівка 3) Derenkovec/Деренковець 4) Dzvinkove/Дзвінкове 5) Gyidove/Дідове 6) Dobroszilja/Добросілля 7) Ivanyivka/Іванівка 8) Lipove/Липове 9) Koszini/Косини 10) Szonyacsne/Сонячне 11) Csetove/Четове	- Batyovo/Батьово ¹¹¹ - Gút/Гут - Som/Шом - Harangláb/Горонглаб - Déda/Дийда - Bene/Бене - Jánosi/Яноші - Hetyen/Гетен - Kaszony/Косонь - Kisorovo/Мале Попово - Csetfalva/Четфалва	
		Nagyszőlősi	1) Julivci/Юлівці	- Gyula/Дюла	
		Munkácsi	1) Driszina/Дрисіна 2) Liskove/Ліскове 3) Rivne/Рівне	- Dercen/Дерцен - Fornos/Форнош - Szernye/Серне	
4	2000. október 19.	Nagyszőlősi	Ungvári	1) Derevci/Деревці 2) Komarivci/Комарівці 3) Pavlove/Павлове 4) Prikordonne/Прикордонне 5) Szolonci/Солонці 6) Sztrumkivka/Струмківка 7) Tiszjanka/Тисянка 8) Cehlivka/Цеглівка	- Bátfa/Батфа - Palágykomoróc/Паладь-Комарівці - Palló/Палло - Botfalva/Ботфалва - Kisszelmenc/Мали Селменці - Szürte/Сюрте - Tiszaágtelek/Тисаагтелек - Téglás/Тийглаш
				1) Bobove/Бобове 2) Bratovo/Братово 3) Gyivicsne/Дівичне 4) Gyakovo/Дяково 5) Zabolottya/Заболоття 6) Klinove/Клинове 7) Klinovecka Hora/ Клиновецька Гора 8) Petrovo/Петрово	- Tiszabökény/Тисобикень - Batár/Ботар - Forgolány/Форголань - Nevetlenfalu/ Неветленфолу - Fertősalmás/Фертешолмаш - Akli/Оклі - Aklihegy/Оклі Гедь - Péterfalva/Пийтерфолво

Szerkesztette: Dobos Sándor. Forrás: Az Ukrán Legfelső Tanács Elnökségének rendeletei.

20 évvel később, 2010. október 31-én újabb népszavazást tartottak a város Beregszász történelmi magyar nevének visszaállítása érdekében, azonban – a korábbi referendumhoz hasonlóan – annak eredménye is érvénytelennek bizonyult, mivel az igennel szavazók száma nem haladta meg a szavazáson részt vevők 50%-át.¹¹⁸

¹¹⁸ A Beregszászi Városi Tanács 2010. július 9-i ülésén a polgármester indítványára egyhangúlag megszavazta, hogy ismételten kezdeményezzék a város történelmi nevének visszaállítását a még 1990-ben megtartott helyi népszavazás eredményére hivatkozva. A város névváltoztatásának kérelmét július 12-én a polgármesteri hivatal be is nyújtotta a Kárpátaljai Megyei Tanácshoz, mivel a hatályos törvények szerint azt jóvá kellett hagynia a megyei közgyűlésnek, azután pedig a Legfelső Tanácsnak is. A megyei tanács azonban napirendre sem tűzte az indítvány megvitatását a felterjesztett dokumentumok hiányosságára és az 1991-es, az országos és helyi népszavazásokról szóló törvényre hivatkozva. (*Tóth Ferenc: A megyei tanács elutasította a városvezetés Beregszász történelmi nevének visszaállítását kérelmező beadványát...* Beregszász városi hetilap, 2010. szeptember 15. <http://www.beregovo.uz.ua/hu/index.php/varoshaza/386-a-megyei-tanacs-elutasította-a-varosvezetes-beregszasz-toertelenmi-nevenek-visszaallitasat-kerelmezo-beadvanyat-.html>, letöltés 2014. júl. 9.) Ezt követően a Beregszászi Városi Tanács határozatot fogadott el egy újabb népszavazás rendezéséről Beregszász történelmi nevének visszaállítása céljából, amelyre a helyhatósági választásokkal egyidejűleg, 2010. október 31-én került sor. A Választási Bizottság által közreadott hivatalos adatok szerint 19 563 szavazásra jogosult beregszászi lakosból 10 062 vett részt a népszavazáson, vagyis a szavazásra jogosultak 51,4%-a. Beregszász történelmi nevének visszaállítására 4688-an adták voksukat, azaz a szavazásban résztvevők 46,6%-a. Ellene 4358-an szavaztak, azaz 330-cal kevesebben. Mindezek alapján több kárpátaljai és magyarországi hírforrásban azt olvashattuk, hogy a hatályos törvények értelmében Beregszásznak vissza kell kapnia a történelmi nevét, mivel a referendum érvényes volt, és többen szavaztak igennel, mint nemmel. A Zakarpattyai hírportál azonban az „országos és helyi népszavazásokról” szóló törvény IV. fejezetének 41. cikkelyére – „a népszavazásra bocsátott kérdés, törvénytervezet akkor tekintendő elfogadottnak, ha arra a szavazásban résztvevők többsége adja a voksát” – hivatkozva rámutatott, hogy bár a népszavazás érvényes volt, az mégsem tekinthető eredményesnek. Ugyanis az adott esetben ehhez 5033 igen szavazatra lett volna szükség. Beregszász történelmi nevének visszaállítására azonban csak 4688 szavazó adta voksát. Tehát a város történelmi nevének visszaállításáról rendezett referendum bár érvényes volt, hisz a szavazásra jogosultak részvételi aránya 51,4%-os volt, azonban érvénytelennek tekintendő, ugyanis a szavazásban résztvevőknek csak a 46,6%-a támogatta a névváltoztatást. Ugyanakkor gyanúsán sok volt az érvénytelen szavazólap, számuk 1016-ot (10%-ot) tett ki. Ilyesmire korábban nem volt példa, mivel az érvénytelen szavazólapok aránya általában legfeljebb 1-2%-ot szokott elérni. A Zakarpattyai hírportál szerint így nem zárható ki a népszavazás eredményeinek meghamisításának lehetősége sem. Érvénytelennek ugyanis azokat a szavazólapokat kell tekinteni, melyeken a szavazó mindkét lehetséges választ megjelölte, vagy egyiket sem ikszelte be. A másik lehetséges oka ennek az eredménynek az lehetett, hogy az ukrán nemzetiségű szavazóknak magyar, a magyar nemzetiségűeknek ukrán nyelvű szavazólapot adtak, melyekkel nem tudtak mit kezdeni. Már a szavazás napján is többen szóvá tették ezt. (*I. Gy.: Eredménytelen volt a referendum. Kárpátinfo, 2010. november 18. 46. sz. (14. évf.). 2. http://www.karpatinfo.net/hetilap/2010/info_201046.pdf, letöltés 2014. júl. 9. / Berehivci taki ne pidtrimali perejmenuvannja Berehova na Beregszasz. Zakarpattya onlajn, 09.11.2010. <http://zakarpattya.net.ua/News/75177-Berehivtsi-taky-ne-pidtrymaly-pereimenuvannia-Berehova-na-Berehsas>, letöltés 2014. júl. 9.) A szélsőjobboldali Szvoboda párt kárpátaljai szervezetének elnöke, Oleh Kucin is bírálta a népszavazás törvényességét. Szerinte a referendum három ponton is sértette az ukrán törvényeket: a szavazólapokon az ukrán mellett magyar nyelvű szöveg is szerepelt, továbbá a feltett kérdés ukrán és magyar nyelvű változata nem volt azonos, illetve az igen és a nem válaszok jelölésére a szavazólap eligazító szövege nem a megfelelő szavak jogszabályban előírt áthúzását, hanem a kipipálását javasolta. (Az ukrán nacionalisták érvénytelenítették a beregszászi népszavazás eredményét. MTI, 2010. november 3. http://www.galamuscsoport.hu/tartalom/cikk/36355_az-ukran-nacionalistak-ervenytelenite-nek-a-beregszaszi-nepszavazas-eredmenyet, letöltés 2014. júl. 9.)*

A KÖTET SZERZŐI

Braun László, PhD (Szürte, 1971) – Az Ungvári Állami Egyetem történelem szakán végzett 1998-ban mint történész, történelemtanár. Általános, illetve középiskolai tanárként dolgozott, majd öt éven keresztül a Kárpátaljai Területi Állami Adminisztráció Oktatási és Tudományos Főosztályán végezte munkáját. A Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolájának az elvégzése után 2018-ban szerzett doktori (PhD) fokozatot. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc KMF Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének docense. Kutatási területe Északkelet-Magyarország története a 19–20. század fordulóján.

Csatáry György, PhD (Kaszony, 1963) – Az Ungvári Állami Egyetem történelem szakán végzett. Az ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola Középkori és kora újkori egyetemes történelem doktori programjának elvégzése után 2006-ban szerzett doktori (PhD) fokozatot a történelemtudományok (kora újkori magyar történelem) szakterületen. 2008-tól a történelemtudományok kandidátusa. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc KMF Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének vezetője. Levéltártant, történelmi szaktudományokat és honismeretet oktat. A Kárpátaljai Magyar Akadémiai Tanács tagja. Kutatási területe: a II. Rákóczi Ferenc vezette 1703–1711. évi szabadságharc, Északkelet-Magyarország és Kárpátalja története.

Császár István (Jánosi, 1985) – A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola történelem szakán szerzett 2008-ben MA szintű oklevelet. A Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola Nemzetközi Kapcsolatok Története doktori programjában végezte PhD-tanulmányait, 2011-ben szerezte meg az abszolutóriumot. 2010 óta dolgozik a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékén, jelenleg oktatói beosztásban. Kutatási területe: a második világháború utáni kárpátaljai magyar társadalomtörténet, civil társadalmi mozgalmak kialakulása Kárpátalján.

Dancs György (Balazsér, 1986) – A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola történelem és földrajz szakán 2007-ben BA-oklevelet, történelem szakán 2008-ben Specialist oklevelet szerzett. A Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolájában abszolvált 2012-ben. A Sárospataki Református Teológiai Akadémia lelképásztori munkatárs

szakán végzett 2017-ben. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének tanára. Kutatási területe: a kolerajárvány az 1831–1832-es években; báró Perényi Zsigmond élete; a reformkori Magyarország az 1820–1840-es években.

Darcsi Karolina (Dercen, 1980) – A Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola (ma II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola) földrajz–történelem szakán 2002-ben Specialist oklevelet, 2006-ban a Budapesti Corvinus Egyetem Századvég Politikai Iskola közpolitikai szakirányán MA-oklevelet szerzett, illetve a Pécsi Tudományegyetem Politikatudományok Doktori Iskolájában abszolvált 2006-ban. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének tanára, az intézményen belül működő Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpont kutatója. Kutatási területe: a kárpátaljai magyarság érdekérvényesítési lehetőségei a független Ukrajnában; közigazgatás, önkormányzatok, kisebbségi jogérvényesítés.

Dobos Sándor (Beregszász, 1986) – A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola angol nyelv és irodalom szakán 2009-ben BA-oklevelet, történelem szakán 2010-ben BA-, majd 2011-ben Specialist oklevelet szerzett, az Ungvári Nemzeti Egyetemen 2010-ben fejezte be a mesterképzést angol nyelvből és irodalomból, illetve a Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolájában abszolvált 2014-ben. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének tanára, az intézményen belül működő Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpont kutatója, valamint a Kiadói Részleg vezetője. Kutatási területe: helytörténet, helység-, utca- és térnevek, 20. századi községnevezések a mai Kárpátalja területén.

Hires-László Kornélia, PhD (Beregszász, 1982) – 2003-ban az egykori Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskolán szerzett tanítói diplomát, majd ezt követően 2009-ben a Debreceni Egyetemen szociológia szakán végzett magiszteri fokozattal. 2017-ben a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán magyar nyelv és irodalom szakon szerzett specialist fokozatú oklevelet. 2021-ben sikeresen megvédte doktori értekezését a Budapesti Corvinus Egyetem Szociológia és Kommunikációs Doktori Iskolájában. 2001 óta kutatóként dolgozik a Rákóczi-főiskola jelenleg Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpontként ismert intézetében, és 2005 óta

a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola oktatója. Kutatási területei: nyelvi tájkép és etnicitás Kárpátalján, a kárpátaljai magyarság identitása, az ifjúság aktuális problémái, valamint a kárpátaljai magyarság aktuális társadalmi folyamatai.

Kész Barnabás, PhD (Salánk, 1966) – Az Ungvári Állami Egyetem történelem szakán végzett 1990-ben mint történész, történelemtanár. Egy évig régészként dolgozott az egyetemen, majd több mint két évtizedig általános és középiskolai tanár volt Salánkon. 2012-től a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének tanára, jelenleg docensi beosztásban. A Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolájának elvégzését követően, 2019-ben szerzett doktori (PhD) fokozatot a bölcsészettudományok területén, néprajz- és kulturális antropológiai tudományokban. Kutatási területe: a kárpátaljai magyarság tárgyi néprajza. Ezenkívül foglalkozik helytörténettel, könyvillusztrálással és katonai hagyományőrzéssel is, számos tudományos-ismeretterjesztő kiadvány szerzője.

Molnár D. Erzsébet, PhD (Beregszász, 1979) – A Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola (ma II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola) angol–történelem szakán szerzett tanári oklevelet 2002-ben. Tanulmányait a Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolájában folytatta, ahol 2015-ben védte meg doktori értekezését *Kárpátaljai magyarok a Szovjetunió hadifogoly- és kényszermunkatáborai* (1944–1953) címmel. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpontjának vezetője, a Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék docense. Kutatási területe: Kárpátalja szovjetizálása, a kárpátaljai magyar férfilekosság elhurcolása, a donbászi munkaszolgálat.

Molnár D. István, PhD (Nagydobrony, 1979) – A Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola (ma II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola) angol–földrajz szakpárján szerzett tanári oklevelet 2002-ben. 2003–2006 között a Debreceni Egyetem Természettudományi Karának Földtudományok Doktori Iskoláját végezte el. Doktori (PhD) fokozatát 2013-ban szerezte. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Földtudományi és Turizmus Tanszékének tanára és az intézményen belül működő Lehoczky Tivadar Társadalomtudományi Kutatóközpont kutatója. Kutatási területe: Kárpátalja népessége, közigazgatása.

Molnár Ferenc, PhD (Zápszony, 1986) – Az Ungvári Nemzeti Egyetemen 2009-ben magiszteri szintű oklevelet szerzett angol nyelv és irodalomból, majd 2010-ben elvégezte a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola történelem szakát. Ezt követően az Eötvös Loránd Tudományegyetem Új- és Jelenkori Magyar Történelem Doktori Program miniszteri ösztöndíjas hallgatója. 2019-ben szerzett doktori (PhD) fokozatot történelemtudományok (19. századi magyar történelem) szakterületen. Jelenleg a II. RF KMF Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének docense, tanszékvezető-helyettese. Kutatási területe: a Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye 19. századi története, valamint a dualizmus korának (1867–1918) felekezeti és nemzetiségi viszonyai.

Orosz Ildikó, PhD (Nagydobrony, 1960) – Az Ungvári Állami Egyetemen szerzett MSc szintű oklevelet matematika szakon 1983-ban. 1981-től a Nagydobronyi Középiskola matematikatanára, 1990-től 1995-ig az iskola igazgatója. 2001-ben a Debreceni Egyetem Humán Tudományok Doktori Iskolájában szerzett doktori (PhD) fokozatot nevelésszociológia szakirányban. 2013-ban a Volodimir Hnatyuk Ternopili Nemzeti Pedagógiai Egyetemen pedagógiai tudományok kandidátusa (CSc) fokozatot szerzett általános pedagógia és a pedagógiatörténet szakterületen. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola (II. RF KMF) és a Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség elnöke, a II. RF KMF Pedagógia és Pszichológia Tanszékének docense. Kutatási területe a kisebbségi oktatás, az anyanyelvi/anyanyelvű oktatás helyzete Kárpátalján a rendszerváltástól napjainkig.

Rácz Béla, PhD (Tiszaújlak, 1981) – A Kárpátaljai Magyar Tanárképző Főiskola (ma II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola) történelem és földrajz szakán szerzett Specialist oklevelet 2003-ban. Az ELTE Földtudományi Doktori Iskola Földtan-Geofizika Programjának elvégzése után 2014-ben szerzett doktori (PhD) fokozatot földtan szakterületen, archeometriai szakiránnyal. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola oktatási rektorhelyettese, továbbá a Történelem- és Társadalomtudományi Tanszék docense. Kutatási területe: archeometria, azon belül petroarcheológia: pattintott kőeszköznyersanyagok vizsgálata, források, elterjedési területek, az emberi közösségek kulturális kapcsolatai az őskorban.

Suslik Ádám, PhD (Beregszász, 1986) – A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola történelem és földrajz szakán 2008-ban BA-oklevelet,

majd 2009-ben Specialist diplomát szerzett. 2017-ben Budapesten a Károli Gáspár Református Egyetem Történelemtudományi Doktori Iskola (Katonai- és politikai konfliktusok 1867–1945 között) programján belül doktori (PhD) fokozatot szerzett. Jelenleg a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának levéltárosa az 1945 előtti Kormányservek Főosztályán. Kutatási területe: az első világháború és az azt követő rövid átmeneti időszak. A témakörön belül publikációi többsége egy adott régió (Északkelet-Magyarország), különös tekintettel Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros vármegyék gazdaság-, társadalom-, egyház-, valamint hadtörténete tárgykörében jelentek meg. A klasszikus hadtörténetírás mellett olyan témákat is érint, amelyek a hadművelleti területeken vagy a hátszágban történt katonai visszaéléseket vizsgálják.

Szakál Imre, PhD (Bene, 1986) – A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán szerzett történelem és földrajz szakos tanári oklevelet 2008-ban. 2009-től a Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolájának PhD-hallgatója, értekezését 2015-ben védte meg. 2013-tól alma matere Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének tanársegéde, 2015-től docense. Kutatási érdeklődése Kárpátalja két világháború közötti történetére, a kisebbségtörténetre, Ukrajna történetére és az emlékeztörténetre terjed ki.

Szamborovszkyné Nagy Ibolya, PhD (Sárosoroszi, 1970) – Az Ungvári Állami Egyetem történelem szakán végzett 1992-ben mint történész, történelemtanár. Egy évtizedig általános és középiskolai tanárként dolgozott, majd az ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola Kelet-Európa XIX–XX. századi története oktatási programjának elvégzése után 2011-ben szerzett doktori (PhD) fokozatot a történelemtudományok (kelet-európai történelem) szakterületen. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc KMF Apáczai Csere János Könyvtárának igazgatója, ill. az intézmény Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének docense. Kutatási területe: a Szovjetunió társadalomtörténete 1945–1991 között (azon belül oktatáspolitikai és az iskolai történelemtanítás története), valamint a kérdés kárpátaljai vonatkozásai, az iskolai történelemtankönyvek tartalmi és didaktikai kérdései, ezenkívül a szovjet egyházpolitika és a kárpátaljai reformátusok története a fent jelzett időszakban.

Szólósi Nóra, PhD (Macsola, 1986) – A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola történelem, valamint angol nyelv és irodalom szakán 2008-

ban szerzett BA-diplomát. Ezt követően az Ungvári Nemzeti Egyetem angol szakán kapott magiszteri képesítést 2009-ben. Ugyanezen év őszén nyert felvételt az ELTE BTK Történelemtudományi Doktori Iskola Új- és Jelenkori Magyar Történeti Tanszék doktori programjára, ahol 2012-ben abszolvált. 2018-ban szerzett doktori (PhD) fokozatot. Kutatási területe: a revízió és Kárpátalja 1938–1944 között, továbbá Kárpátalja társadalma és gazdasága 1939–1944-ben a visszacsatolt Felvidékkel való összehasonlításban.

Váradi Natália, PhD (Beregszász, 1980) – A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola történelem, angol nyelv, világirodalom szakán szerzett Specialist oklevelet 2003-ban. Doktori (PhD) fokozatát a Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskolájában szerezte 2008-ban, 2012-ben a Nyíregyházi Főiskola közgazdász, gazdálkodási és menedzsment szakán szerzett BA-diplomát, majd 2013-ban történelemtudományokból kandidátusi fokozatot az Ukrán Tudományos Akadémia Történelmi Intézetében. 2020-ban a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészet- és Társadalomtudományi Karán magyar mint idegen nyelv szakirányú pedagógus-továbbképzési szakon MA-diplomát szerzett. Jelenleg a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének docense, a II. RF KMF Felnőttképzési Központjának vezetője, az ECL Nyelvvizsgaközpont vezetője, a „GENIUS” Jótékonyági Alapítvány igazgatója. Kutatási területe: Kárpátalja a Hruscsov-érában, kiemelten az 1956-os forradalom kárpátaljai vonatkozásai.

К 22 **Історія Закарпаття. Спадщина та виклики.** Наукове видання (колективна монографія) Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці II/ Редакційна колегія: Василь Брензович (голова редакційної колегії), Юрій Чотарі (головний редактор), Мелінда Орбан, Олександр Добош (відповідальні редактори), Ібоя Самборовскі-Нодь, Імре Сакал та Ласло Браун (члени редакційної колегії). Автори: Адальберт Рац, Адам Шушлік, Борнобаш Кейс, Єлизавета Молнар Д., Ібоя Самборовскі-Нодь, Ільдико Орос, Імре Сакал, Іштван Часар, Кароліна Дорчі, Корнелія Гіреш-Ласлов, Ласло Браун, Наталія Вароді, Нора Севлеші, Олександр Добош, Стефан Молнар Д., Федір Молнар, Юрій Данч та Юрій Чотарі. Берегове–Ужгород: ЗУІ ім. Ф.Ракоці II – ТОВ «РІК-У», 2021. – 788 с. (угорською мовою)

ISBN 978-617-8046-21-7

У виданні представлено історію сучасного Закарпаття від найдавніших часів до сьогодення. Колективна монографія має узагальнюючий характер, автори висвітлили теми, які вважали найважливішими. Рекомендуємо усім, хто хоче більше дізнатися про багатогранне минуле й сучасне краю.

УДК 94(477.87)(082)

Наукове видання

ІСТОРІЯ ЗАКАРПАТТЯ СПАДЩИНА ТА ВИКЛИКИ

Колективна монографія

2021 р.

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Закарпатського угорського інституту
ім. Ф.Ракоці ІІ (протокол №9 від 30.09.2021)

Підготовлено кафедрою історії та суспільних дисциплін спільно з Науково-дослідним центром
ім. Тіводора Легоцькі і Видавничим відділом ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ

Редакційна колегія:

Голова редакційної колегії: *Василь Брензович, канд. іст. наук*

Головний редактор: *Юрій Чотарі, канд. іст. наук*

Відповідальні редактори: *Мелінда Орбан та Олександр Добош*

Члени редакційної колегії: *Івоя Самборовські-Нодь, канд. іст. наук,*

Імре Сакал, докт. філософії у галузі іст. наук та Ласло Браун, докт. філософії у галузі іст. наук

Рецензенти:

Адам Новак, докт. філософії у галузі іст. наук (Дебреценський університет, Дебрецен) – розділ 3

Аттіла Шімон, габ. докт. у галузі іст. наук (Університет імені Яноша Шее, Комарно; Науково-дослідний інститут національних меншин «Форум», Шаморін) – розділ 7

Вікторія Ференц, докт. філософії у галузі філол. наук (Науково-дослідний інститут національної політики, Будапешт) – розділ 16

Іван Мандрик, докт. іст. наук, проф. (ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ, Берегове) – розділ 5

Іштван Мароші (грек.-кат. священник, Греко-католицький центр ім. Елемира Ортугая, Берегове) – розділ 10-13

Іштван Цігань, канд. іст. наук (Інститут та Музей військової історії, Будапешт) – розділ 4

Йосип Молнар, канд. геогр. наук (ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ, Берегове) – розділ 1

Левенте Пюошкі, габ. докт. у галузі іст. наук, проф. (Дебреценський університет, Дебрецен) – розділ 8-9

Марія Палашик, габ. докт. у галузі іст. наук (Історичний архів державної безпеки Угорщини, Будапешт) – розділ 11

Моніка Баер-Шіпош, докт. філософії у галузі політ. наук (Пейчський університет, Пейч) – розділ 15

Пйітер Пал Товт, докт. соц. наук (Науково-дослідний інститут демографії, Центральне статистичне управління Угорщини, Будапешт) – розділ 16

Пйітер Форішек, габ. докт. у галузі іст. наук (Дебреценський університет, Дебрецен) – розділ 2

Тібор Балла, габ. докт. у галузі військ. наук, проф. (Національний університет державної служби, Будапешт) – розділ 6

Тібор Валух, габ. докт. у галузі іст. наук (Університет імені Кароля Естергазі, Егер) – розділ 10, 12-13

Ференц Гідас, OFM (Ordo Fratrum Minorum) – розділ 10-13

Ференц Радванські, докт. філософії у галузі теол. наук (реформатський священник, Релігійна громада реформатської церкви с.Косонь) – розділ 10-13

Шандор Мілован (почесний голова Товариства угорської культури Закарпаття, Виноградів) – розділ 14

Технічне редагування та верстка: *Мелінда Орбан*

Коректура: *Едіна Шін, Марта Гнатик-Рішко*

Дизайн обкладинки: *Ласло Веждел*

УДК: *Бібліотечно-інформаційний центр "Опаці Чері Янош" при ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ*

Відповідальний за випуск: *Олександр Добош* (начальник Видавничого відділу ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ)

За зміст колективної монографії відповідальність несуть автори

Видання здійснене за підтримки Фонду національної співпраці, Офісу прем'єр-міністра Угорщини, ЗАТ «Благодійний фонд ім. Габора Бетлена» та за сприяння Спілки «За майбутнє реформатської громади Ніртетгі» і Благодійного фонду За Закарпатський угорський інститут

Видавництво: Закарпатський угорський інститут ім. Ференца Ракоці ІІ (адреса: пл. Кошута 6, м. Берегове, 90 202. Електронна пошта: foiskola@kmf.uz.ua) *Статут «Закарпатського угорського інституту ім. Ференца Ракоці ІІ» (Затверджено протоколом загальних зборів Благодійного фонду За ЗУІ, протокол №1 від 09.12.2019р., прийнято Загальними зборами ЗУІ ім. Ф.Ракоці ІІ, протокол №2 від 11.11.2019р., зареєстровано Центром надання адміністративних послуг Берегівської міської ради, 12.12.2019р.) та ТОВ «РІК-У»* (адреса: вул. Гагаріна 36, м. Ужгород, 88 000. Електронна пошта: print@rik.com.ua) *Свідцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції Серія ДК 5040 від 21 січня 2016 року*

Поліграфічні послуги: ТОВ «РІК-У»

Підписано до друку 25.10.2021. Шрифт «Times New Roman».

Папір офсетний, щільністю 80 г/м². Друк офсетний. Ум. друк. арк. 64,0.

Формат 70x100/16. Замовл. №2772. Тираж 1400.